

Dertig jaar werkte ze in alle vormen van het muziekonderwijs, individueel, groepsgewijs, van leerorkest tot muziekschool tot privépraktijk. **Imme Tonkes** is opgeleid als docent schoolmuziek én als viooldocent. Hieronder deelt ze met ons haar ervaringen, twijfels, vragen en dilemma's, met de intentie dat die kunnen bijdragen aan een zinvolle discussie, een vruchtbare praktijk en *fair practice*.

De valkuilen van de gedreven docent

Met twee opleidingen was ik goed opgeleid als muziekdocent en naïef idealistisch. Gewend aan klassen van 30 leerlingen tijdens mijn studie schoolmuziek, zag ik een groep van 6 viool leerlingen als ontspanning en een orkest met 5 piano's, 12 gitaren, 3 klarinetten en 10 violen als een leuke uitdaging. Als ik maar hard genoeg werkte zou het mij lukken om de leerlingen op een aardig spelniveau te brengen en een feestelijk concert te geven ..... Iedereen was blij met de enthousiaste jonge juf!

In mijn eerste lespraktijk gaf ik 90 leerlingen les in groepjes van 5. Ik kreeg een glaasje water in de pauze, om mijn opgejaagde adem tot rust te laten komen. Mijn adem gaf aan dat het bereiken van het gestelde doel niet te doen was. Ik had helemaal geen glaasje water nodig, maar mijn grens. Ook al bleef ik 'op een centrale plek zitten' en was mijn programma goed op orde, toch kwam ik desondanks ogen en oren tekort om iedereen goed te kunnen begeleiden. Als er zes beginnende violisten spelen, hoor je een intonatie met een bandbreedte van op zijn best een seconde. Je registreert de bewegingen van twaalf armen en kan op enkele opvallende zaken ingaan. De rest laat je noodgedwongen zitten. Je beweegt innerlijk mee en brengt zingend, spelend, klappend, dirigerend de muzikale stroom op gang. Dit vraagt een totaal andere energie dan bijvoorbeeld een rekenles, waarbij leerlingen uit een boekje werken.

Opmerkingen van muziekschoolmanagers deden vaak pijn, hun doelen waren duidelijk anders dan de mijne. "Wees creatief", werd er gezegd als ik aanliep tegen snel uit elkaar lopende niveaoverschillen in een groep, waardoor snelle leerlingen te weinig uitdaging kregen. "Zie je werk als viooldocent niet als instrumentaal onderwijs, maar als een stukje algemene muzikale vorming met een viool in de hand", zei een coördinator toen ik mij beklaagde over het matige resultaat van een jaar lessen. "Ik dacht dat violen altijd vals klinken en nu was het best mooi", was het compliment van de adjunct-directeur na een uitvoering, waarmee zij haar onkunde etaleerde.

Imme Tonkes

Wat leer je op 'vioolles'?

Het muziekonderwijs is een vrijplaats van allerlei aanbieders. Dat is mooi voor de docenten die zich goed profileren en voor de assertieve ouders die weten wat hun kind nodig heeft. Het is een verwarrend veld voor scholen, minder bewuste of minder verdienende ouders en subsidiegevers die 'iets met muziek' willen doen. Hoe bepalen zij wie ze inhuren voor instrumentaal onderwijs en welke prijs hiervoor betaald moet worden?

Zo kan een leerling die viool wil leren spelen terecht komen bij een muziekschool, bij privé-docenten die selecteren en de lat hoog leggen, docenten die een 'voor-elk-wat-wils' aanpak bieden, of in een Leerorkest. In al die gevallen verwachten leerling en ouders dat ze vioolonderwijs volgen. Het gevolg is een grote kansongelijkheid voor de leerlingen die met subsidie worden gestimuleerd een instrument te leren bespelen.

Een collega stelde het zo: "Als je veel kinderen wilt bereiken op een laagdrempelige manier, waarom dan niet akkoorden op een ukelele leren en lekker liedjes zingen met elkaar? Waarom met weinig lestijd in grote groepen - een orkestsetting - proberen kinderen een moeilijk instrument als de viool te leren spelen?"

Ik heb in mijn werk gemerkt dat een organisatie de mogelijkheden van docent en leerlingen of de doelstelling van een gesubsidieerd traject vaak niet serieus neemt. Het 'leuk bezig zijn' is dan de vermeende doelstelling, niet het proces of resultaat. Het management meet het bereik van aantallen en brede doelgroepen, maar niet wat er didactisch gebeurt tijdens de les-

sen. Uitspraken van managers zoals hierboven geven me het gevoel niet serieus te worden genomen.

In mijn beginjaren als groepsdocent viel mij duidelijk dat ik onderdeel was van organisaties met een bepaalde ideologie. De wens als vader van de gedachte was 'veel voor weinig, betaalbaar onderwijs voor iedereen', 'groepsles heeft meerwaarde', 'onderwijsvernieuwing en bezuinigen gaan hand in hand'. Ik mocht alle problemen in de weerbarstige praktijk oplossen - koste wat het kost voor de leerling of mezelf. Voornamelijk de aantallen leerlingen waren belangrijk en zo nu en dan 'een leuke presentatie' om in de markt zichtbaar te zijn. Het economisch resultaat werd geëvalueerd, niet het *klinkend* resultaat. Ook de tijdgeest speelt mee dat meedoen belangrijker is dan winnen en we vanzelfsprekend belonen, zonder enige inspanning, om een positief zelf gevoel te geven.

De vele uren voorbereidingstijd, instrumenten stemmen, repareren, klaarzetten, motiveren, contact met ouders, erover nadenken hoe de volgende keer de les te verbeteren, vakliteratuur lezen, bijscholingen volgen waren 'mijn zaak'. Het bereikte resultaat van de leerlingen was bijzaak.

Ik deed het werk uit enthousiasme, zonder na te denken over de beloning of de uitbuiting van mijn energie. Trots op dat het lukte de boel bij elkaar te houden en zo nu en dan een leuke presentatie te geven. Ik stuurde kinderen die ambitie toonden door naar docenten in 'het privé-circuit', om aan hun leerbehoefte te voldoen.

Ik merkte dat deze docenten 'waar je echt viool leert spelen' hun leerlingen selecteren, individueel lesgeven, regelmatig een groepsles doen, veel laten optreden en hoge eisen stellen. Zij hebben een hogere status bij ouders, collega's en opleidingen. Hier telt het resultaat en niet het aantal. Hun werk is bevredigend door klinkend resultaat en energie die ergens toe leidt. Hun leerlingen gaan soms door 'in het vak', maar het merendeel blijft 'liefhebber'. Deze lessen kunnen alleen door 'rijke' en bewuste ouders worden betaald. Als je als leerling van het bestaan van dit circuit niet weet, mist het kind de kans op goed onderwijs.

Fair practice

Deze tweedeling in onderwijs is best wel wrang als je uit de naad werkt om in laagdrempelig en toegankelijk muziekonderwijs aanbod te voorzien. Het gaf me te denken, een assepoester in het muziekonderwijs te zijn. Het is lastig voor beginnende docenten om

over voorwaarden te onderhandelen.

Ervaring ontbreekt om in te schatten wat je nodig hebt om je werk op een bevredigende manier uit te kunnen voeren. Vaak ben je al blij om überhaupt werk te hebben. Je bent idealistisch ingesteld om iets moois met je vak te doen voor kinderen. Door helder te zijn over doelstellingen van instrumentaal onderwijs voorkom je misbruik van je opleiding en energie.

Fair practice is naar mijn mening niet zonder meer een goed loon krijgen, maar een goed loon ontvangen tegenover een goed resultaat waar iedereen over tevreden kan zijn. Werk doe je voor meer dan loon alleen. De balans tussen wat je geeft en terugkrijgt is belangrijk om duurzaam les te kunnen geven.

Daar is een haalbare opdracht voor nodig. Zeker nu de meeste docenten als zzp'er werken, betekent het aanvaarden van een opdracht een onderhandeling over de inhoud, doelstelling en werkwijze. Net zoals de aannemer een opdrachtgever vertelt hoe je het beste een klus uitvoert, is het belangrijk dat het management van een muziekorganisatie de kennis en ervaring van docenten serieus neemt en dat je samen duidelijke doelen benoemt. (Zie de vragen in het kader.)

Wat gebeurt er met docenten als de omstandigheden van hun werk het niet mogelijk maken de gestelde doelen te bereiken? Ze haken af en stoppen, ze modderen zuchtend door, of ze spannen zich extra in en doen er alles aan om kost wat het kost te slagen.

De muziekscholen waar ik werkte, bieden - voor zover zij nog bestaan - inmiddels een gedifferentieerd lessysteem, met zowel individuele als groepslessen en korte cursussen. Er is in de praktijk geleerd dat het ideaal (of de financiële aantrekkelijkheid) van groepsles alléén onvoldoende basis vormt om goed onderwijs te bieden. Men heeft ontdekt dat een individuele les, gecombineerd met een samenspelgroep, de beste opleiding vormt. Alleen introductiecursussen worden aan een grote groep gegeven.

Ik werkte, met een enorme drive, vijftien jaar op muziekscholen met groepen en in grote samenspel-producties. Muziekles geven in groepen is auditief en fysiek zwaar en vraagt vaardigheden als specialist, spelleider, arrangeur, dirigent, zanger en klassenmanager. Er is een hbo-opleiding docent muziek, bedoeld om in het onderwijs met groepen te werken. Voor

de combinatie van instrumentaal onderwijs en het basisonderwijs is, zover ik weet, geen opleiding. Men doet het dus met mensen die beide studies gedaan hebben of in een van de twee en bijscholen.

Ik merkte dat mijn inzet, tijd, scholing en enthousiasme werden gebruikt op een voor mij ongezonde, uitbuitende wijze. Het zal zeker ook mijn onervarenheid en blinde enthousiasme zijn geweest waarop ik stukliep, maar gezien het aantal uitvallers in het onderwijs ben ik niet de enige die de grens heeft gesteld. De lessen waren voor de leerlingen goedkoper, maar de docent wordt niet twee of drie keer zoveel betaald. Integendeel, docenten moeten twee opleidingen gedaan hebben en worden niet betaald voor deze expertise.

Ik moest kiezen: opbranden aan mijn eigen enthousiasme of grenzen stellen aan onrealistische verwachtingen? Ik moest mijn situatie 'Assepoester in muziekeducatie land' ombuigen naar een situatie die meer recht doet aan mijn energie en ervaring.

Particuliere praktijk

Mede door Joyce Tans bijscholingscursus voor viooldocenten heb ik geleerd een streep te trekken en ben ik met een zelfstandige praktijk verdergegaan. Ik wil kwalitatief goed en uitdagend onderwijs bieden, op een manier die fysiek en mentaal vol te houden is. Ik loop vaak tegen het verschil in opvatting van doelstellingen aan. Tussen mij, bestuur, ouders of leerlingen. Deze verschillen bewust worden

en erover in gesprek te gaan, helpt me om mijn werk zo te organiseren dat het bevredigend is en energie geeft!

Inmiddels heb ik een particuliere praktijk met individuele en groepslessen. Mijn ervaring met samenspel kan ik kwijt in de bandjes met pubers en een strijkersensemble voor beginners. Daar word ik betaald voor een 'workshop' tarief en niet voor een 'lesje'. Gelukkig kunnen enkele leerlingen door het jeugdcultuurfonds gesubsidieerde lessen volgen, maar dan nóg is de drempel hoog. Ik ben geen voorstander van deze situatie. Toch moest ik hiervoor kiezen na vijftien jaar idealistisch gewerkt te hebben. Simpelweg omdat ik mijn grenzen moest stellen om gezond te blijven.

Ik stel mijn doelen ieder jaar opnieuw. Het ene jaar is dat 'een bepaald maandbedrag verdienen'. Het andere jaar is dat 'energieneutraal lesgeven'. En een volgend jaar 'mijn onderwijs vernieuwen met meer eigen inbreng van de leerlingen'. Ook leer ik mijn doelen te vergelijken met de doelen van een opdrachtgever, ouder of leerling. Zitten we op één lijn? Zijn er verschillen? Wat doe ik daarmee? Onderzoek ik of in de verschillen een uitdaging zit, of maak ik duidelijk dat ik niet hieraan mee wil/kan werken?

Collega, wat zijn jouw doelen? Wat heb je nodig om je werk zo te kunnen doen, dat je werk bevredigend is: financieel en inhoudelijk? Hoe steunen we elkaar in het stellen van grenzen aan de soms onmogelijke doelstellingen van opdrachtgevers? En zijn er voorbeelden in de praktijk die ons kunnen inspireren?

Docenten: laten we niet alleen op onze strepen staan, maar ook meedenken hoe brede doelgroepen bereikt kunnen worden. En dat op een manier die waardering/honorering van de docent en mogelijkheden van de leerling serieus neemt. Laten we geen assepoesters zijn.

Organisaties: betaal docenten een workshop-tarief als ze met grote groepen werken. Bied echte uitdaging aan alle kinderen door goede lessen aan te bieden, waarin zij een basis leren waar ze verder mee kunnen, als zij dat willen. Is er geen geld? Doe dan iets eenvoudigers! Verkoop geen droom, een 'doen alsof'. Gebruik violen niet om 'het volk te verheffen'. Aan de kinderen zijn we als docenten verplicht ons vak serieus te nemen en geen half werk te leveren voor een habbekrats. ■■■

Geraadpleegde literatuur bij dit artikel:

Susan Lutke 'Als de muziek er al is'

Stramien voor een leerplan viool (Arco)

Leerplan Hafabra

Handboek leerorkest

Kunstfactor inhoudelijke richtlijnen cursisten opleiding strijkinstrumenten.

Wat zijn je doelen?

We hebben een discussie nodig over doelen. Welke doelen heeft de opdrachtgever? Welke doelen heeft de docent? Waar zijn de verschillen en hoe kunnen we elkaar vinden?

- kennis maken of deel uitmaken van culturele tradities
- zoveel mogelijk mensen bereiken
- kinderen bereiken die anders niet naar muziekles gaan en hen betrekken
- een saamhorigheidsgevoel creëren door met muziek bezig te zijn
- een leuke foto op de website/Instagram; een instrument als gadget
- je leerlingen entertainen, zonder dat zij thuis hoeven te oefenen
- 'alfabetiseren' in de muziek, zoals je ook leert rekenen
- zelfexpressie en creativiteit ontwikkelen door muziek
- rendabel draaien, zo goedkoop mogelijk onderwijs bieden, efficiëntie bewerkstelligen
- samen met anderen muziek maken in een orkest/band
- zo goed mogelijk een instrument bespelen
- uitdaging en discipline leren
- de mogelijkheid tot doorstroom naar een vakopleiding bieden

Wat heb je nodig om die doelen te bereiken? Zijn die voorwaarden aanwezig?